

FARG'ONA VODIYSINING G'ARBIY QISMIDA JOYLASHGAN QO'QON BUYUK IPAK YO'LIDAGI AZIM SHAHAR.

O'zbekiston tuman 2-son politexnikumi

Tarix fani o'qituvchisi

Salaydinova Dilafruzxon Dilshodjon qizi

Kalit so'zlar: Xovokand, Qo'qon, Ipak, Lal, Qudrat, Buyuk Ipak yo'li, Sharqona saroy.

Annotatsiya.

Qo'qon xonligining Modarixon, Dahma-I shohon, Qo'qon xonlar saroyi kabi muxtasham va qadimiy go'zal inshootlari xalq orasida balki jahonda ham dong'i ketgan. Boy va rivojlangan davlatlardan biri bo'lgan Qo'qon xonligining poytaxti Qo'qon shahri bo'lgan. Buxoro amirligidan ajralib chiqqan Qo'qon xonligi eng yirik xonlik bo'lgan.

Abstract

The magnificent and ancient beautiful buildings of the Kokand Khanate such as Modarikhan Dakhma-I –Shahon. THE Palace of the Kokand Khans are famous not only among the people but also in the world. The capital of the Kokand Khanate which was one of the richest and most developed states was the city of Kokand. The Kokand Khanate which separated from the Emirate of Bukhara was the largest khanate.

Абстрактный

Кокан Ханство Модарихон Дахмаи Шахон Великолепный и древние красивый здания такие как Дворец Кокандский ханов известные не

только среди народа но и в мире .Столицей Кокандского ханства которое было одним из самых богатых и развитых государств был город Коканд.

Qo'qon O'rta Osiyo hududidagi eng qadimiy shaharlardan biridir. Shaharning qadimiy tarixini ko'plab tarixchi va olimlar o'rgangan. Xo'qand, Xovokand haqida birinchi yozma ma'lumotlar X asr yilnomalarida uchraydi. Shahar Buyuk Ipak yo'lidagi muhim savdo markazi bo'lgan. XIII asrda O'rta Osiyoning aksariyat shaharlari singari u ham mo'g'ullar tomonidan vayron qilingan. Shahar XVIII asrda, eng boy va rivojlangan Qo'qon xonligining poytaxtiga aylanganda jahon miqyosida shuhrat qozondi. XVIII asrning birinchi yarmida hozirgi shahardan uncha uzoq bo'lmagan joyda (o'sha paytdagi Buxoro amirligi hududi) Qo'qon xonlari sulolasining asoschisi Eski qo'rg'on qal'asiga (1732) asos solgan bo'lib, undan Yangi Qo'qon aslida boshlandi. Dastlab u Buxoro amirligidan ajratilgan kichik mulk edi.

Qo'qon Xonligi XIX asrning birinchi yarmida o'z qudratiga erishdi, o'shanda uning hududiga hozirgi O'zbekistonning katta qismi, Janubiy Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Xitoyning bir qismi kirgan. Qo'qon xonligi tarkibiga Toshkent va Chimkent ham kirgan. Bu yirik, qudratli davlat – istiqbolli savdo va diniy markaz edi. Qo'qonning ulug'vorligi va obodligi uning o'sha davrlardagi hashamatli me'moriy merosi – koshinli masjidlar, maqbaralar, madrasalarda hamon ko'zga tashlanadi. Buning ajablanarli joyi yo'q, chunki Qo'qon ta'lim va fan taraqqiyotining markazi edi. XX asr boshlarida 660 masjid, 67 madrasa, 26 ziyoratgoh, yuzdan ortiq xonaqoh, 6 markaziy va o'nlab ixtisoslashtirilgan bozorlar, 30 ga yaqin karvonsaroylar mavjud edi. Qo'qonning haqiqiy durdonasi va shaharning asosiy tarixiy diqqatga sazovor joylaridan biri bu Xudoyorxon saroyi bo'lib, u xalq tomonidan "Qo'qon o'rdasi" deb ham ataladi. Tarixdan ma'lumki, Qo'qon xonligida 29 dan ortiq xon almashgan, lekin eng qudratlisi Xudoyorxon bo'lib, 1845-yilda 12 yoshida taxtga o'tirib, shiddatli

va matonatli hukmdor sifatida shuhrat qozongan. Majmua 1871 yilda qurilgan va ettinchi xon saroyiga aylangan. Bu xuddi "Ming bir kecha" ertaklaridan olingandek, chinakam muhtasham sharqona saroy.

Qo'qon xonining Saroy qurilishiga xonlik va qo'shni mulklarning eng yaxshi ustalari jalb qilingan. Qurilish ishlariga Qo'qonlik iste'dodli me'mor Mir Ubaydullo rahbarlik qilgan. Rishtonning (qadimgi kulolchilik markazi) eng yaxshi hunarmandlari saroyda pardoqlash ishlari bilan shug'ullangan. Dastlab, majmua 4 gektar maydonda joylashgan bo'lib, turli binolarga ega 7 hovlidan iborat edi. Saroy binosi uch metr balandlikda ko'tarilib, uzunligi 138 metr va eni 65 metr edi. Uzun rampa asosiy kirish eshigiga olib boradi, uning etagida ilgari temir va mis to'plar joylashgan edi. Ulkan o'yma eshiklar tepasida arab tilida "Buyuk Seyid Muhammad Xudoyorxon" degan yozuv bor. Dastlab saroyda 119 ta xona bo'lib, ular ganchdagi ochiq naqshlar va rang-barang bezaklar bilan bezatilgan. Taxt xonasi va xonning qabulxonasi alohida o'rin tutgan. Yaqin atrofda xazina, qirol xazinasi, harbiy arsenal, uning bolalari uchun xonalar va xon va uning xotinlarining shaxsiy xonalari joylashgan edi.

Afsuski, hozirgi kungacha faqat 2 ta hovli va 19 ta xona saqlanib qolgan. Xon mulkining katta qismi talon-taroj qilingan yoki musodara qilingan. Bugungi kunda jahon muzeylarida Qo'qon xonligi davriga oid ayrim ashyolarni uchratish mumkin. Ulardan biri – Xudoyorxonning qimmatbaho toshlar bilan bezatilgan taxti Ermitajda (Sankt-Peterburg) saqlanadi. Hozirda saroyning o'zida qudratli xonlikning sobiq ulug'vorligi haqida hikoya qiluvchi o'lkashunoslik muzeyi joylashgan.

Daxma-i-Shaxon maqbarasi

Qo'qon xonligi hududida joylashgan hukmdorlarining oilaviy maqbarasi bo'lgan noyob Daxma-i-Shaxon ansambli muhim tarixiy yodgorlik hisoblanadi. U

1825 yilda tashkil etilgan. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, ushbu me'moriy obida va maqbarani qurish g'oyasi buyuk o'zbek shoiri Moxlaroyim Nodiraga tegishli. U Andijon hukmdorining qizi va oxirgi Qo'qon xonlaridan biri Umarxonning xotini edi. Nodiraning g'ayrioddiy aqli, she'riy iste'dodi bor edi. 1822 yilda eri vafot etgach, u ulkan xonlikning adolatli va dono hukmdoriga aylandi. U eri va uning ajdodlari dafn etilgan oilaviy qabrdan katta me'moriy majmua qurishga qaror qildi, keyinchalik u bu hududning muhim diqqatga sazovor joyiga aylandi. Bu yerda Qo'qon hukmdorlari dam oladigan bir qancha qabr va sarkofaglar paydo bo'lgan. Ansambl uch qismdan iborat: portalli gumbazli bino, ikki ustunli masjid-ayvon va oilaviy qabriston. Eshik va panjarali derazalardan tortib tosh plitalargacha bo'lgan har bir detal alohida badiiy ahamiyatga ega. Ushbu maqbarani qurish va bezashda yog'och va ganch o'ymakorligining taniqli ustalari ishlagan. Maqbaraning go'zal pardoqlangan fasadli past binosi bezaklar va yog'och o'ymakorlik elementlari bilan bezatilgan bo'lib, ularda arab tilida Qur'on suralari va hukmdor Umar Xonning she'r satrlarini o'qish mumkin. Kirish portali ko'k va och ko'k ranglarning badiiy uyg'unligini tashkil etuvchi sirlangan koshinlarning mozaik naqshlari bilan bezatilgan. Portalning ustki qismi farg'ona matolarida ko'rish mumkin bo'lgan kompozitsiyalardan hoshiya va naqshlar bilan bezatilgan. Yodgorlik majmuasi mavjud bo'lgan davrda uning atrofida ko'plab mazorlar (mahalliy fuqarolarning qabristonlari) shakllangan bo'lib, ular mustaqil qabristonga aylangan. 1971 yilda qabr mahalliy hunarmandlar tomonidan qayta tiklangan.

Modarixon maqbarasi

Modarixon maqbarasi markaziy firuza gumbazli go'zal bo'lib, 1825 yilda ham qurilgan. Daxma-i-Shaxonning oilaviy qabridan farqli o'laroq, bu qabr faqat bitta dafn qilish uchun mo'ljallangan: Qo'qon hukmdori Umarxonning onasi (tojikcha modar – ona). Bu maqbaraning qurilishi ham shoira Nodira nomi bilan bog'liq. Modarixon maqbarasi – kichik o'lchamli portal gumbazli qabr bo'lib,

uning orqasida qabriston joylashgan. Koshinli portal o'zining rang sxemasi bilan Qo'qon me'morchiligining boshqa namunalaridan biroz farq qiladi: bu yerda nafaqat oq va ko'kning an'anaviy ranglari, balki sariq-qizil va yashil naqshlar ham qo'llaniladi. Ustalar asosiy e'tiborni binolarni dekorativ bezashga qaratdilar. Shuning uchun ham qabrlar me'morchilik mahorati asarlari sifatida emas, balki xalq kulollari qo'li bilan yaratilgan san'at asari sifatida qabul qilinadi. Maqbaradan uncha uzoq bo'lmagan joyda oq marmar va bronzadan yasalgan yodgorlikni ko'rish mumkin. U taqdiri juda ayanchli bo'lgan Nodiraning o'zi sharafiga qurilgan. U Buxoro amiri Nasrullo uzoq davom etgan o'zaro urushdan so'ng Qo'qon yerlarini egallab olganida buyrug'i bilan qatl etilgan. Uning qoldiqlari Modarixon maqbarasida ham tinchlik topdi va keyinchalik bu qabr xon oilasining barcha ayollari dafn etilgan joyga aylandi. Nodiraning buyrug'i bilan Qo'qonda ko'plab go'zal binolar, jumladan, Chalpaq madrasasi qurildi.

Jomiy masjidi

Qo'qon xonligining musulmonlar markazi sifatidagi merosi saqlanib qolgan ko'plab diniy binolarda o'z aksini topgan, ularning ba'zilari tashqi ko'rinishi bilan hayratga soladi. Ulardan biri Chorsu maydonidagi ko'rkam va nafis Jomiy masjididir. IX–XII asrlar tarixiy yilnomalarida Qo'qondagi Chorsu maydonida joylashgan sobor masjidi haqida eslatib o'tiladi. Ammo XIII asrda, mo'g'ullar istilolari paytida, u ham butun shahar kabi, XIX asr boshlarida Umarxon tomonidan vayron qilingan va qayta tiklangan. 1805-yilda Qo'qon hukmdori Olimxon sobor masjidi qurishni boshlab yubordi, ammo qurilish to'xtatildi. Va faqat 1814 yilda Olimxonning ukasi – Umar Xon yana masjid qurilishini boshlaydi. Qurilishga rahbarlik qilish uchun Ura-Tyubadan iqtidorli arxitektorni taklif qildi. Uning rahbarligida kamida 200 nafar iqtidorli quruvchilar ishlagan. Masjid devorlarida nafis ganch o'ymakorligi saqlanib qolgan bo'lib, hovlining o'rtasida

balandligi 22,5 metr bo'lgan, qirrali gumbazli, muazzin mo'minlarni namozga chorlagan nozik yakka minora joylashgan. Bu erdan, afsonaga ko'ra, xiyonatda ayblangan jinoyatchilar, xoinlar va xotinlar quvilgan. Minora tepasidan butun Qo'qon ko'rinib turardi. Hovlining perimetri bo'ylab hujralar, darsxonalar bo'lgan, chunki masjidda 1918 yilgacha faoliyat ko'rsatgan madrasa ham bo'lgan. 1905 yilda majmua qayta tiklandi. Shahar aholisi shu kungacha bu yerga navbatdagi juma namozini o'qishga shoshilishadi. Jomiy masjidi me'morchiligining go'zalligi va olijanoblighi uni Samarqand va Buxoro me'moriy yodgorliklari bilan bir qatarga qo'ydi.

G'ishtlik masjidi

G'ishtlik masjidi XX asr boshlarida mahalliy hunarmandlar tomonidan o'z guzari-kvartallari uchun qurilgan. Pishirilgan g'ishtdan qurilgan simmetrik bino 7,8x18,4 metr o'lchamdagi zal va ayvondan iborat. Simmetriya o'qida g'arbiy devorlarda lansetli chuqurchalar ko'rinishidagi mehrob bo'shliqlari joylashgan. Darvozaxona – masjidning kirish eshigi – arxitekturasini va bezaklari jihatidan barcha binolar bilan organik ansamblni tashkil etadi. U uchta kirish lansetli teshikka ega, o'rta qismi katta hajmdagi to'rtburchaklar shaklida. Portalning dekorasi mozaik plitkali katta geometrik naqsh bo'lib, lanset bo'shliqlarida gul naqshlari tasvirlangan. Portalning zigzaglar bilan U shaklidagi mozaik bezaklari tashqi kiyim uchun Xon-atlas – Farg'ona matosiga o'xshaydi. Yozgi qismning tekis shiftini ikki qatarga o'rnatilgan 12 qirrali yog'och ustunlar qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki Qo'qon xonligi hududida joylashgan obidalar birgina ipak yo'lida joylashgan bo'lishi bilan birga O'rta Osiyo hududida joylashgan qadimiy va go'zal shaharlar va obidalar bo'lgan.